

LEVELEK

HERCEG JÁNOS

A levél a legősibb irodalmi műfaj. Kezdetben vala a barlangrajz, feltehetően ugyancsak közlési szándékkal az ősember részéről, aztán pár száz vagy ezer év múlva megjelent a levél. A közlésnek ez a második személyhez intézett módja újabban a szépprózába is visszavisszatér, miközben Mme de Sévigné leveleiről csak kicsit kell lefújni gondolatban a port, hogy újra elragadóak legyenek. Ovidius Tristánjából meg talán még kollokválni is szoktak. Pedig a nők nevében írott leveleinél sokkal szívhez szólóbbak a császárhoz intézett episztolái Tomiból, sivár őszi estéken, amikor még ragyogóbbak voltak a messzi Róma fényei, s neki még kevesebb reménye volt, hogy feledésbe merüljön beavatottsága Augustus kikapós lányának szerelmi ügyeibe.

A magyar irodalomban Mikes Kelemen honosította meg a levélformát, minden költői ambíció nélkül, hiszen ő csak a Zágon fölött fénylő csillagot nézte, amíg beszámolt a Nagyságos Fejedelem udvarának mindennapi dolgairól s végül egy kicsit önmagáról is szót ejtve.

Kazinczy Bácsmegyey viszontagságáról szóló regényét ugyancsak levelekben írta, míg Móricz Zsigmond szerkesztői gondjairól szóló levelei között békésen megfért egy-egy szerelmi ömlengése Magoss Olgához, a debreceni trafikosnőhöz, aki azonban hideg dzsentrí gőggel tartotta magától távol az öregedő „rab oroszlánt”.

Németh László *Levelek Magdához*, legidősebb lányához, huszonöt éven át íródott, túlnyomórészt Kanadába, az otthon maradt család életének mindennapi eseményeiről beszámolva, a vasárnapi húsleveset a benne főtt hússal éppoly fontosnak tartva, mint a nagymama megbetegedéséhez fűződő aggodalmat, mivel egy hónap leteltével megszűnik a nyugdíjasoknak járó ingyen kezelés joga.

A levelek legtöbbször Sajkódról íródtak, amely eredetileg Magdáék tuszkulánuma volt, s az apa csak azután vette birtokába, hogy Magda a férjével a nagy kivándorlás esztendejében, 1956-ban Nyugatra távozott. Az első levél első mondatait muszáj ideírnom, mert

az már nem magánügy, hanem történelem. „Múlt pénteken 9-re odamentem hozzátok, mert a telefonotok nem felelt... Legalább Magdát szerettem volna lebeszélni... 11-kor meghallottam, hogy már el is mentetek. Néhány nehéz napunk volt utána. Amikor a sürgönyötök megjött, mind a ketten sírtunk.”

A levél további része viszont a remény hangjait is megszólaltatja, sőt bátorításul még ilyen lelketverő szavakkal is megtoldva „Ha fiatal és egészséges lennék, én is megtalálnám odakinn a feladatokat: a szétszórt magyarság, az új diaszpóra összefogását...”

Hogy mégis mit jelentett az elválás és a tömeges kivándorlás tényleg, azt már az alig két hónappal később és a balatonfüredi szív-kórházból írt levél érezteti, ahova az apa súlyos állapotban került. De a kintről kapott megnyugtató hírek azért már egy kis irodalmi beszivárgást is megengednek a sorok közé. Nelliről szólva, az *Izony* hősnőjéről, komparatív formában említve apa és lánya egymáshoz való viszonyát, mintha az ember a legnehezebb helyzetben sem tagadhatná meg önmagát. És erre Magda az *Égető Eszter* példájával válaszol.

Eddig se volt titok, hogy Németh László már a kislány Magdában felismerni vélte a saját lelki alkatát. Persze egyszerűen azt mondani, hogy a négy lány közül ő volt a kedvence, talán mégse lehet. Minthogy azonban témakörének kiapadhatatlan forrása a saját nagy családjá volt, nem egyszer sűrített drámai konfliktusok áttételével, mintha mégis Magda lett volna az érintetlen, tiszta jellem, az apának azzal a reményével is, hogy ő lesz, akibe öreg korára belekapaszkodhat, mint a mindenéből kiforgatott király, hogy együtt bolyongjon vele Kolónosz pacsirtás ligetében.

Németh Lászlónak minden művében érezhetően jelen van a maga személyes exhibíciója, sérelmekkel teli keserűsége, megint csak áttételesen rendeződve természetesen, ezzel a szubjektivitással formálja alakjait, sorsukba beledolgozva mindazt, amit a maga nevében kellene elmondania. A 198. levél minden művénél leleplezőbben hozza emberközébe az olvasóhoz az író alakját. Nemcsak azzal, hogy a mindennapi kis dolgokban jeleníti meg önmagát, ilyen egyszerű és szegényes ambiánsban: „Anyuval elmosogattunk.” Aztán gondol egyet, s angolul írja levelét, Cromwell-drámákat kér, Franklin önéletrajzát, Byron és Walpole leveleit. S ebben a két végletben a Middleton-fordítás meg az ebéd utáni mosogatás tökéletes összhangba kerül, kiegészíti egymást s megtelik az élet hitelével.

A leveleket természetesen a maga megszokott stílusában írta. Ki-egyensúlyozott érzelmekkel, komoly mértéktartással, egyszer se tévedve el a „Kedves Magdikám”-tól, hogy mondjuk, a „drágám”, „édesem” önfelédelt rajongásával, illetve szenvedélyével csapjon fel a hangja. Ő mindig kimért, szinte szenvtelen s komolyan tájékoztató impasszibilitéval írja leveleit, mintha most is egy „témát” írna,

s nem engedhetné el magát egy pillanatra sem, hogy az ember, az apa elébe állhasson az írónak.

Szabad ezen kicsit idegenkedve megütköznünk? Nem! Az író a magánéletében is kénytelen hű maradni önmagához. És meglehet, hogy éppen csak így lehetett az a huszonöt év, amelyet a csaknem kétszáz levél átfogott, egy ország életének tanúságtétele, kordokumentum s ugyanakkor a magyar szellemi életnek legizgalmasabb korszakát megvilágító, meggyőző bizonylat, amit talán nem is lehetett másképpen megírni. Még így, a félretolt tányér vagy kávéscsésze mellett sem, az asztal sarkán, annak a sajkódi magánynak nádfedeles kis házában, zsalugáteres ablakával a Balaton felé fordulva.

És mégiscsak ez a fontos ebben a tartózkodó előadásban. A korrajz, amelynek tükrében Németh László teremtő géniusza beérésének lehetünk szemtanúi, ahogy magasztalások és éles támadások keresztüzében állt, de ekkortól fogva tekinthetett rá az ország a legnagyobbakat megillető figyelemmel. Ez idő alatt aratta legnagyobb színpadi sikereit, s ekkor nyílt meg előtte a világirodalomban való megjelenés lehetősége.

A levelek szűkszavú, tartózkodó tudósításai ellenére úgy érzem, a magyar irodalomban eddig nem jelentek meg izgalmasabb és emberibb levelek, mint ezek, amelyekben Németh László számolt be az itthoni dolgokról, a szomszédasszony legújabb szerelméről is tájékoztatva, mintha csak így alakulhatott volna ki negyedszázad magyar életrajza.